

МАЛИНА БЕЛЧЕВА

РЕПРЕСИВНОТО
ОБЩЕСТВО
СОЦИАЛНАТА РЕПРЕСИЯ
В ТЕОРИЯТА НА ФРОЙД ЗА ОБЩЕСТВЕНТО
РАЗВИТИЕ И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ
ФИЛОСОФИЯТА НА МАРКУЗЕ, ФРОМ И ФУКО

Репресивното общество. Социалната репресия в теорията на Фройд за общественото развитие и нейното влияние върху философията на Маркузе, Фром и Фуко

© Малина Белчева, автор, 2021

Рецензенти:

Проф. д.ф.н. Димитър Тафков

Доц. д-р Силвия Кръстева

Здравка Тенева, художествено оформление и дизайн

© Издателство Изток-Запад

ISBN 978-619-01-0855-9 (мека подвързия)

ISBN 978-619-01-0857-3 (твърда подвързия)

Repressive Society. Social Repression in Freud's Theory and Its Representation in Marcuse, Fromm and Foucault

© Malina Belcheva, author, 2021

Reviewers:

Prof. DSc. Dimitar Tafkov

Assoc. Prof. Dr. Silviya Kristeva

Zdravka Teneva, graphic designer

© Iztok-Zapad, publisher

ISBN 978-619-01-0855-9 (paperback)

ISBN 978-619-01-0857-3 (hard cover)

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ / 15

ПЪРВА ЧАСТ

ТЕОРИЯТА НА ФРОЙД ЗА ОБЩЕСТВЕННОТО РАЗВИТИЕ

Първа глава. ОСНОВНИ ТЕРМИНОЛОГИЧНИ ПОЯСНЕНИЯ

1. Психоанализата на Фройд / 23
2. Метапсихологичният метод / 31
3. Детерминизмът / 37
4. Нагоните / 40
5. Изтласкването / 47
6. Сублимацията / 51
7. Структура на психичната личност / 53
  - 7.1. Топична структура / 54
  - 7.2. Функционална структура / 60

Втора глава. СЪЩНОСТ И МЕХАНИЗМИ НА ОБЩЕСТВЕННОТО РАЗВИТИЕ

I. РЕПРЕСИВНАТА ХИПОТЕЗА / 71

1. Отвъд принципа на удоволствието („Отвъд принципа на
удоволствието“ / 71
  - 1.1. От принципа на удоволствието към принципа на
реалността / 71
  - 1.2. Фройдовата теория за развитието / 80

2. Контролът над властта и насилието („Тотем и табу“) / 86
  - 2.1. Предистория на социалността / 86
  - 2.2. Смисълът на първите социални закони / 98
3. Оправдаване на принудата („Ерос и култура“) / 103
  - 3.1. Отношението между обектите и субектите на властта / 103
  - 3.2. Ерос и/или култура / 106

II. ДЕСТРУКТИВНОСТТА / 112

1. Четирите определения за агресия / 115
2. Двойното обръщане на деструктивността / 120

III. РЕПРЕСИВНИЯТ ХАРАКТЕР НА РАЗВИТИЕТО / 123

1. „Репресивното“ у Фройд – елементи на репресията / 123
2. Амбивалентност и развитие / 136

ВТОРА ЧАСТ

КОНФЛИКТЪТ МЕЖДУ ИНДИВИДУАЛНОТО И СОЦИАЛНОТО

Първа глава. ЧОВЕКЪТ МЕЖДУ БИОЛОГИЧНОТО И СОЦИАЛНОТО

1. Субектът и обектът на психоанализата / 147
2. Индивидът между биологичното и социалното / 156
  - 2.1. Индивидът / 160

- 2.2. Интернализиране на външната принуда до
вътрешна принуда (до несъзнаван процес на
репресия) / 167

Втора глава. МЕХАНИЗМИ НА ПРИНУДАТА

1. Принудата към социалност / 193
2. Управляемостта (идентификацията, масите и
властта) / 204
  - 2.1. Конфликтът / 204
  - 2.2. Идентификацията / 212
  - 2.3. Управляемостта / 233
3. Политическото в понятията на Фройд / 255
4. Свръхчовекът и утопията в целите
на психоанализата / 274

ЗАКЛЮЧЕНИЕ / 301

БИБЛИОГРАФИЯ / 305

ИНДЕКС / 320

ВЪВЕДЕНИЕ

В основата на възгледа на Фройд за обществото е разбирането му, че развитието е репресивно. Какво Фройд разбира под „репресивно развитие“ и какви са неговите следствия за отношенията между индивида и обществото е основната тема на моето изследване. В първа част на настоящата монография се опитвам да обобщя и разкрия различните изказвания на Фройд, направени по този въпрос през различни години от неговата работа. Във втората част анализирам социалната принуда като водеща тема у Фройд. Целта ми е да проследя как социалната принуда се свързва с общата му идея за отношенията между индивида и обществото като конфликтни. Какви са нейните социални измерения и последствия.

Фройд изследва индивидуалната човешка история, за да изгради теорията си за репресивното развитие на обществото. Той винаги предполага взаимното влияние между онтогенетичното и филогенетичното развитие, показва как взаимоотношенията между тях се поражда от непрекъснатото прехвърляне на качества и ценности от едното към другото. Затова и онто- и филогенеза при Фройд взаимно се предполагат. Всичко което се отнася до развитието на индивида се отнася и до развитието на вида. Така както принципът на удоволствието и на реалността оспорват помежду си водещото място в мотива-

цията на човешките действия, така и двете равностойни сили Ерос и Танатос взаимно си оспорват водещата роля в развитието на цивилизацията. Тази непрекъсната борба на противоположно насочени сили, процеси и желания утвърждава репресията като необходимо условие за съхраняването на живота на отделния индивид и на обществото като цяло. Затова през 1930 г., когато Фройд прави обобщение на своите социални възгледи, той недвусмислено заявява: доминирането на едната от двете сили на прогреса – Ерос или Танатос – би отвело индивида или обществото към саморазрушение.

Конкретизирайки отделните възгледи на Фройд за появата и разширяването на репресията в историята на цивилизацията и съпоставяйки ги с някои от по-късните изследвания и интерпретации на теорията му, аз стигнах до извода, че основните тези за разбирането на социалната теория на Фройд са изложени в следните три произведения; „Тотем и табу“ (1913 г.), „Отвъд принципа на удоволствието“ (1920 г.) и „Ерос и култура“ (1930 г.).

В тези три произведения откривам предисторията на социалните възгледи на Фройд и те станаха основен център в анализа ми на социалната принуда у Фройд.

В „Отвъд принципа на удоволствието“ представям репресията над инстинктите. В „Тотем и табу“ – заместването на една идеална връзка с реална и пораждаването на първите закони, морални норми и ограничения от ирационалните анимистични вярвания. И в „Ерос и култура“ – принудата като власт на колективното над индивидуалното.

Конкретните задачи които си поставям с анализа на тези произведения на Фройд са:

Да покажа, че те съдържат три основни форми

на принуда у Фройд, които представят различните форми на властта, „образите“, чрез които тя е създадена и се самосъздава, чрез които принудата контролира инстинктивната енергия, действа, създава общността и управлява индивидите.

Да разкрия насочеността на обществените процеси в „Отвъд принципа на удоволствието“ и да проуча как механизмите на репресия в обществото повтарят действието на несъзнаваните психични механизми: на изтласкването, сублимацията, на преобразуването на принципа на удоволствието в принцип на реалността, на отношенията на подчиненост между Аз, То и Свъръхаз, на взаимоотношенията между двете обединяващи социалната теория на Фройд групи от инстинкти Ерос и Танатос.

Да разгледам трансформацията на принципа на удоволствието в принцип на реалността като модел на репресия, който по-късно се разгръща във всички социални структури.

Да покажа, че от този вид преобразуване се формират първите деструктивни тенденции за освобождаване от принудата и как принципа на реалността поддържа социализирането на индивида когато стимулира отказа му от несъзнаваните влечения.

Да проследя пътя на разширяването на принудата и как тя се включва и определя характера на обществените институции в „Тотем и табу“.

Да покажа, че въвеждането на първата социална система според Фройд е крайният резултат от

продължителните исторически процеси, от които зависят вида, характера и възможността за развитие, но и границите на развитие. Как първичните отношения на власт и подчинение се разгръщат и възпроизвеждат във всеки следващ етап на развитие до „модифицираната“ им форма в съвременното институционално диференцирано общество.

Да обобща чрез какви механизми културният процес („Ерос и култура“) свързва индивидите във все по-големи общности, поддържа развитието, регулира човешките взаимоотношения, променя психичните механизми, под влияние на промяната в социалната среда, предлага общо развитие на всички индивиди в общността и аргументация за смисъла и ценността на живота им, но, от друга страна, че именно механизмите, чрез които той се създава, осъществява и регулира, са насочени срещу индивидуалните желания за свобода и имат за следствие ограничаването, потискането и отлагането ѝ.

Тези три произведения на Фройд разкриват развитието на репресията в историята на цивилизацията и завършват образа на принудата.

Основният въпрос, на който търся отговор, е как принудата при Фройд се развива от несъзнаваните психични механизми до универсален модел за обяснение на социалното развитие. Как тя определя насочеността и границите на това развитие.

Втората част от изследването ми цели да покаже обратния процес на принуда – как от отделните механизми на принуда Фройд конституира социалната действителност.

Целта ми е да огранича вътрешната и външната принуда при Фройд и разкрия начина по който те непрекъснато поддържат условията за устойчивост и развитие на обществото.

Проследявайки интернализирането на принудата до несъзнаван процес на репресия аз показвам как вътрешната принуда (Свръхаз, съвест, чувство за вина или потребност от наказание) поддържа социалното развитие без необходимостта на външната принуда, с което я отслабва, обезсилва, намалява или преобразува. Така репресията прониква и в най-малките детайли на съществуващото и в най-незначителните механизми на властта, за да контролира и направлява живота на отделния индивид и посоката на развитие на цялото общество.

Това обръщане в действието на принудата я превръща във факт на социалното развитие. Затова тук акцентът е върху следствията ѝ за развитието на обществото – включването ѝ в структурата на социалните институции, загубата на обектите и в „Надзор и наказание“, „Генеалогия на модерността“ и „История на сексуалността“. Фуко отбелязва, че властта се разполага, структурира и упражнява на „нивото на живота, вида, расата и масовите явления“. Тя осъществява върху живота прецизен контрол, цялостно регулиране и вместо постоянно да преодолява „натиска на биологичното над историческото“, тя го приема и включва в себе си. Властта вече не се добавя отвън като сурова принуда или тежест към функциите които обхваща. Тя загубва своята конкретност, заедно със загубата на обектите си на въздействие, когато се интернализира в тях.

Фуко постига последната завършваща тема от репресивната хипотеза на Фройд. Властта преминава

през историята като отхвърляща, цензурираща, прикриваща, изключваща или най-общо казано – потискаща и получава силата да произвежда и утвърждава „действителност“, отделни „обектни области“ и „ритуали на истината“. Тя се е разпръсва и в най-малките детайли на съществуващото и там се „упражнява“ да квалифицира, измерва, йерархизира, да разпределя живота между стойностното и полезното, отколкото явно да се проявява като отклоняваща, наказваща или принуждаваща.

В заключението на изследването ми се опитвам да обобщя онези страни от възгледите на Фройд, които рационално присъстват в днешната дискусия за общественото развитие и онези от елементите на неговата теория, които поддържат утопичните очаквания за промяна в репресивния ред на развитието.